

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

ЖДАНОВА МАКСИМА МИКОЛАЙОВИЧА

«Інтерпретація жанру кантати в українській хоровій музиці останньої третини ХХ – ХХІ століть»,

представлену до захисту на здобуття доктора філософії

за спеціальністю 025 Музичне мистецтво,

галузь знань 02 – Культура і мистецтво

Дослідження сучасної української музики є одним із пріоритетних активів сучасного українського музикознавства. Це обумовлено, з одного боку, закономірним зростанням інтересу до проблем вітчизняної музичної культури взагалі, з іншого – помітними успіхами української музики даного періоду у світовому просторі. Розмаїття жанрів, стилів, тенденцій і напрямків, яке представляє собою українська музика даного етапу, інтенсивність її розвитку, - дають українським музикознавчим студіям велике поле для досліджень, серед яких немале місце належить опрацюванню проблематики жанру кантата.

Актуальність обраної теми дисертації та її зв'язок з науковими планами, програмами та темами. Дисертаційне дослідження Жданова Максима Миколайовича, у якому ґрунтовно розглянуто широке коло питань щодо тенденцій історичного розвитку жанру кантати та модернізації названого жанру в контексті стильових трансформацій в українському хоровому мистецтві останньої третини ХХ–ХХІ ст., охоплює комплекс актуальних музикознавчих проблем. Не зважаючи на солідний корпус наукової літератури щодо зазначеної проблематики, представленої ґрунтовними працями О. Бенч, О. Берегової, А. Терещенко, О. Цехмістро та ін., сучасна українська кантата – ніколи не була предметом спеціального розгляду, зокрема, історичному, жанровому та інтерпретаційному ракурсах.

Актуальність теми дисертації Жданова М.М. пов'язана з необхідністю заповнити одну із численних лакун музикознавства, а саме, - сутності і жанрової стилістики кантати та аспектів її інтерпретації в умовах

трансформаційних художніх процесів сучасності, специфіки жанрового моделювання й інтерпретування українського хорового досвіду в кантатній сфері творчості на рівні музикознавчої рефлексії та інтегративної методології.

Отже, тему дисертаційного дослідження Жданова М.М. вважаємо актуальною і відповідно сформульованою стосовно предметного поля спеціальності 025 – Музичне мистецтво, за якою виконано дослідження.

Дисертація М.М.Жданова відповідає тематичним планам кафедри теорії та історії музики Харківської державної академії культури відповідно до комплексної науково-дослідної теми ХДАК «Вітчизняна та світова культура: історико-теоретичні аспекти» (державний реєстраційний номер: 0109U000511), а також теми кафедри теорії та історії музики «Музика і музикознавство в контексті світового культурного часопростору».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, їх достовірність та наукова новизна

Досягнення мети дослідження - визначення та концептуалізація особливості композиторського та виконавського інтерпретування жанру кантати в українському хоровому мистецтві останньої третини ХХ – початку ХХІ ст. вимагало вирішення ряду завдань, обґрунтованих сформульованих автором.

Джерельну базу дисертації М.М.Жданова визначили наукові розвідки з проблем історії європейської та української музичної культури та музичного мистецтва (Л. Архимович, О. Берегова, О. Верещагіна, М. Гордійчук, Л. Кияновська, Л. Корній, А. Ольховський, С. Павлишин, Б. Сютя, О. Уманець, Л. Холодкова, В. Шульгіна); історії та теорії хорового мистецтва, хорової творчості та виконавства (Н. Андрос, О. Бабенко, А. Бакумець, О. Батовська, Я. Бардашевська, Н. Белік-Золотарьова, О. Бенч-Шокало, Є. Бондар, С. Бородавкін, О. Василенко, Л. Герасименко, Н. Герасимова-Персидська, С. Гриця, І. Гулеско, Т. Гусарчук, В. Дженков, О. Заверуха, Ю. Іванова, Я. Кириленко, П. Ковалик, І. Коновалова, Н. Королюк, Л. Корній, А. Лащенко, О. Летичевська, Ю. Мостова, Н. Семененко, В. Самохвалов, Л. Серганюк, Л. Пархоменко, А. Терещенко, О. Торба, Х. Флейчук); текстології та інтерпретації

(Р. Барт, Ю. Лотман); музичної інтерпретації та смислоутворення в музиці (Н. Андрос, Н. Базіна, Н. Белік-Золотарьова, О. Катрич, Р. Каширцев, І. Коновалова, О. Котляревська, О. Маркова, В. Москаленко, Ю. Мостова, Ю. Ніколаєвська, В. Самітов, О. Чайка, Л. Шаповалова); музичної фактури (зокрема хорової), музичного мислення, семантики музичної мови і сутності музичного твору (О. Александрова, Г. Ігнатченко, О. Заверуха, О. Маркова, В. Москаленко, Ю. Ніколаєвська, І. Романюк, О. Самойленко, А. Хуторська, Ю. Чекан, С. Dahlhaus); теорії музичного жанру (В. Іонов, О. Катрич, О. Козаренко, О. Коменда, О. Лігус, Ю. Лошков, І. Польська, Б. Сюта, І. Тукова, С. Шип); хорових та вокально-симфонічних жанрів, специфіки кантати і ораторії (А. Бакумець, Г. Батичко, О. Батовська, Я. Бардашевська, Н. Белік, О. Беркій, Є. Бондар, А. Боршуляк, М. Варакута, Л. Герасименко, Н. Герасимова-Персидська, І. Гулеско, О. Заверуха, О. Зосім, Ю. Іванова, Є. Ігнатенко, О. Коменда, В. Осипенко, Л. Спасокукоцький, А. Терещенко, О. Цехмістро, М. Ярکو); теорії музичного стилю, національної стилістики в музиці (В. Іонов, Л. Корній, І. Ляшенко, В. Москаленко, І. Польська), музичної ментальності (В. Драганчук, І. Цурканенко); неофольклоризму та його проявів у просторі українського музичного мистецтва (О. Бенч, О. Дерев'янченко, С. Садовенко).

Комплекс загальнонаукових (системний, історичний, культурологічний підходи, діалектичний та дедуктивний методи) і спеціальних музикознавчих підходів і методів (цілісний музично-теоретичний, аксіологічний, жанрово-семантичний, стильовий, інтонаційний, композиційно-драматургічний, музично-інтерпретологічний, текстологічний, виконавський, зокрема виконавсько-хоровий), запроваджений у дослідженні, дозволив успішно вирішити завдання дослідження. Підкреслимо органічну єдність історичного, теоретичного та практичного підґрунтя погляду автора на об'єкт та предмет, що досліджуються, вмотивованість репрезентації композиторської та виконавської специфіки хорової творчості хорових та вокально-симфонічних творів у кантатному жанрі українських композиторів періоду останньої третини ХХ – ХХІ ст. (А. Гайденка, О. Польового, М. Скорика).

Наукову новизну отриманих результатів дисертації складають положення, з'ясовані внаслідок вирішення чітко поставлених дисертантом завдань, а саме: простеженні шляхів історичної кристалізації жанрової моделі кантати та етапи еволюції жанру в європейській художній свідомості Нового часу; концептуалізація та визначення специфіки композиторської та виконавської інтерпретації жанру кантати в українському хоровому мистецтві останньої третини ХХ – ХХІ ст.; обґрунтування детермінант розширення семантичного простору та тенденцій жанрово-стильової модернізації жанру кантати в контексті трансформаційних процесів в українській музиці останньої третини ХХ – ХХІ ст.; виявлення провідних типів і жанрово-стильових різновидів кантати за участю хору (нефольклорний та неосакральний); аргументації із сучасних наукових позицій поняття «кантатність», «кантатно-жанрова стилістика»; виявленні особливостей формоутворення, фактури та музичної семантики аналізованих хорових творів українських авторів у кантатному жанрі; осмисленні традицій експлікації та з'ясування контекстів сучасного розуміння жанру кантати в музикознавчому дискурсі; уведенні в науково-дослідницьке поле української музикології хорових творів О. Польового в кантатному жанрі («Різдвяна», «Веснянки») та здійсненні їх мистецтвознавчого та виконавського аналізів; осмисленні хорової творчості А. Гайденка у контексті взаємодії фольклорного і авторського типів мислення на жанровому матеріалі кантати; визначенні специфіки композиторської інтерпретації жанру кантати у творчості А. Гайденка опусу «Чотири дійства»; висвітленню особливості мистецького трактування Різдвяної тематики у «Різдвяній кантаті» О. Польового; презентації особливостей виконавської інтерпретації хорових творів українських композиторів в кантатному жанрі (А. Гайденка, О. Польового, М. Скорика). Таким чином, усі поставлені завдання отримали ґрунтовне осмислення, що забезпечило наукову новизну даної дисертації.

Набули подальшого удосконалення уявлення про жанр кантати у контексті художньо-стильових трансформацій національної музичної культури та українського хорового мистецтва та подальшого розвитку дослідження

проблем композиторської та виконавської інтерпретації у сфері хорового мистецтва.

Значущість результатів дослідження для науки і практики

Практичне значення пропонованого дослідження має як теоретичну, так і практичну цінність. Дисертація М.М. Жданова збагачує досягнення музичного українознавства, містить низку цікавих і нових спостережень, різнобічно розглядає хорові твори українських композиторів у контексті музично-естетичних шукань сучасності. Результати дослідження можуть слугувати теоретичним підґрунтям для подальших наукових розробок, присвячених вивченню кантатного жанру, питань композиторської та виконавської інтерпретації, хорової творчості українських композиторів. Матеріали пропонованого дослідження можуть стати корисними під час створення творчих мистецьких проєктів, формування концертних програм із творів української хорової музики та складання до них розгорнутих коментарів та анотацій. Розроблені в дисертації положення та висновки можуть бути застосовані в освітньому процесі при складанні навчальних програм, конспектів лекцій, посібників, методичних матеріалів тощо. Матеріали дослідження стануть у нагоді проведення занять з лекційних курсів мистецьких вищих навчальних закладів, зокрема: «Історія української музики», «Історія та теорія хорового мистецтва», «Хорознавство», «Сучасна музика», «Хорова література», «Музична інтерпретація», «Аналіз музичних творів»; класах з Фаху (хорове диригування) та Читання хорових партитур закладів вищої освіти України мистецького й гуманітарно-культурологічного спрямування.

Структура та зміст дисертації, її завершеність і відповідність встановленим вимогам щодо оформлення такого типу наукових праць

Матеріал, методи, теоретична і джерельна бази, наукова новизна отриманих результатів дозволяють засвідчити логічність й послідовність структури дослідження, концептуальну доцільність кожного розділу та підрозділів дисертації. Логіка дослідження розгортається відповідно до традиційної тричастинної будови (вступ, три розділи з підрозділами, висновки, список використаних джерел, додаток). Зміст та логіка викладу матеріалу

відповідає всім встановленим МОН України стандартам та пропозиціям до робіт такого рангу.

Термінологічний аналіз базових понять дисертації, що відображені у ключових словах - музичне мистецтво, музичний тезаурус, діяльність, українська музика, вокальне мистецтво, хорове мистецтво, композиторська творчість, виконавство, інтерпретація, мислення, жанр, стиль, історична генеза, традиція, академічний вокал, пісенна лірика, кантата, - вказують на чіткий орієнтир автора щодо поставлених питань та вимірюють обсяг дискусії.

Виокремимо основні компоненти наукового дискурсу дослідження, які найбільш змістовно увиразнюють дослідницьку концепцію його автора.

У *вступі* викладено обґрунтування вибору теми дослідження, актуальність, мету та завдання, об'єкт і предмет, охарактеризовано матеріал та методи, розкрито наукову новизну, практичне значення й апробацію результатів дисертації.

Відповідно заявленій дослідницькій стратегії дисертації, *Розділ 1* вибудовується з чотирьох підрозділів. Розглядаючи у *першому розділі* жанр кантати як об'єкта наукового дослідження, автор занурюється до широкого кола питань щодо теоретико-методологічних засад та аспектів його інтерпретації в концептосфері сучасної музикології жанру кантата (підрозділ 1.1.), традицій експлікації та контекстів сучасного розуміння жанру кантати в музикознавчому дискурсі (підрозділ 1.2.); жанрово-семантичної і типологічної специфіки кантати у вимірах хорового мистецтва (підрозділ 1.3.); методологічної основи дослідження (підрозділ 1.4.).

Автор дисертації зосереджує увагу на дослідженні жанру кантата у композиторській та виконавській інтерпретації. Теоретичним підґрунтям дослідження задекларованої дисертаційної проблематики – інтерпретації жанру кантати в українській хоровій музиці, - уявляються системні характеристики, запропоновані О. Комендою, Б. Сьютою, І. Туковою, С. Шипом. На основі існуючих дефініцій та узагальнення змістовно-формальних характеристик жанру кантати, запропонованих сучасними музикознавчими студіями, автор дисертації означає генезис, етнологічну специфіку і жанровий статус кантати

«за участю хору» в парадигмальній системі музичних різновидів кантатного типу, що склалися у контексті художньо-семантичної еволюції європейської та української музики. Серед провідних параметрів, скерованих на видову кодифікацію музичних творів, виокремлюються, генетичний, змістовний, структурно-семантичний, комунікативний, функціональний та ін. Дисертант приходить до висновку, що жанр усвідомлюється «в дихотоміях поетики і семантики, тексту і контексту, стабільності і мобільності, принципу і даності», його «розглядають як «культурну пам'ять», складний художньо-інформаційний і мовно-комунікативний феномен» [Дис. – с. 35]. В якості інструменту аналітики, атрибуції та узагальнення семантичного потенціалу музичного жанру автор дисертації узагальнює численні концепти, які активно застосовуються в мистецтвознавчій сфері. Серед них, зокрема: «жанровий стиль», «жанрова конкретизація», «жанрова модель», «жанрово-стильова модель», «жанрова домінанта», «узагальнення через жанр», «жанрова парадигма», «структурно-семантичний інваріант» [Дис. – с. 35].

У підрозділі 1.2. через огляд і систематизацію напрямів дослідження жанрової сфери кантати на основі історичного та теоретичного підходів, автор дисертації приходить до висновку, що на сучасному етапі розвитку музикознавчої науки й досі не дістала поглибленого вивчення жанрово-семантична і типологічна специфіка хорової кантати. Означена проблемна ситуація в українській науці спонукає до розробки цього не вирішеного питання. Успішність розв'язання відповідного завдання детермінована застосуванням комплексу підходів та методів, зокрема, історичного, історико-біографічного, системного.

У підрозділі 1.3. з метою усвідомлення художньо-сміслової сутності та специфіки жанру кантати, характеру її функціонування та інтерпретування в українській хоровій музиці на сучасному етапі мистецького буття, визначено етимологію центрального для дисертаційного дослідження поняття і явища – «кантата» та здійснити термінологічну дескрипцію його жанрового імені. Цінним здобутком даного підрозділу є визначення специфіки жанрового стилю української кантати, яка є носім національної музичної ментальності і

«детермінована особливим образно-емоційним змістом (лірико-драматичним, епіко-драматичним, ліро-епічним), часопростірною організацією, із тяжінням, як до циклічних, так і наскрізних, поемних структур (кантата-поема, кантата-балада, кантата-дума) як прояву семантичних зв'язків з національним жанром думи, інтонаційно-ритмічних та ладо-мелодичних фолькорних лексем, характерною емоційністю висловлювання, кордоцентризмом, самопоглибленістю» [Дис. – с. 70-71].

Підрозділ 1.4. представляє комплексну методологію, розроблену з опорою на фундаментальні та спеціальні, зокрема мистецтвознавчий (музикознавчий), дослідницькі підходи та відповідні їм наукові методи, які сприяють вияву сутності і специфіки жанру кантати та багатогранності його інтерпретаційних утілень в українській музично-авторській та виконавсько-хоровій творчості.

Зміст *Розділу 2* пов'язаний з презентацією жанру кантата в історичному часопросторі європейського та українського хорового мистецтва. У Підрозділі 2.1. панорамний огляд історичних реалій буття жанру кантати в європейському мистецтві Новітнього часу засвідчив наявність сталої традиції означеного виду хорової творчості, широту векторів його розвитку та художнього смислорозгортання. Процеси детермінації і динаміку розвитку кантатного жанру в українському хоровому мистецтві ХІХ – 1-ї половини ХХ ст. проаналізовано у Підрозділі 2.2. Автор дисертації з'ясовує, що системне звернення до жанру кантата та його поширення в українському музичному мистецтві припадає на період другої половини ХІХ ст. – час ствердження національної музичної мови, композиторської школи, появи значних хорових жанрів. Появу взірців кантати в українській музиці ХІХ ст. пов'язують із нечисленними зразками кантатної у творчості П. Сокальського («Бенкет Петра Великого», «Слухай»), М. Вербицького («Заповіт») та передусім М. Лисенка, який заклав концептуально-змістовні основи цього жанру та є засновником класико-романтичних традицій кантатного жанру в українській музиці. М.Лисенко створив різноманітні за структурою та образним наповненням взірці циклічної кантати славільно-урочистого характеру «Радуйся, ниво неполитая»,

1883 (на вірші Т. Шевченка) та розгорнутої одночастинної композиції з ознаками поемності, властивої для української музичної творчості: кантати-поєми «Іван Гус» «Б'ють пороги», 1878; «На вічну пам'ять Котляревському», 1895 (обидві на слова Т. Шевченка), «До 50-х роковин смерті Тараса Шевченка», 1911 (на сл. В. Самійленка). Жданов М.М. зазначає, що «твори українського класика виразно демонструють специфіку індивідуальної композиторської інтерпретації кантатного жанру та водночас репрезентують два провідні вектори національного трактування структурно-семантичної моделі кантати (циклічної та одночастинної)» [Дис. – с. 96]. У художньо-інтерпретаційному вирішенні жанрової моделі кантати в українській музиці першої третини ХХ ст. мистецькими вершинами є кантата-поєма «Хустина» Л. Ревуцького (на сл. Т. Шевченка), збагачена драматургічними засадами оперного жанру, а також циклічна за структурою кантата-симфонія «Кавказ» С. Людкевича – «взірець жанрової гібридизації та симфонізації жанрового простору кантати шляхом застосування методів симфонічного мислення» [Дис. – с. 98]. Узагальнюючи характер розвитку кантатного жанру та специфіку його композиторської інтерпретації в українському музичному мистецтві, автор дисертації визначає наступні тенденції: розширення концептуальних і структурно-композиційних меж жанру внаслідок ускладнення жанрового мислення; динамізацію та розширення масштабів хорової кантатної композиції, трансформацію кантатно-хорового циклу, переосмислення жанру в аспекті симфонізації і драматизації як наслідок інтенції до глибоких філософських узагальнень актуальної героїко-патріотичної, воєнної тематики; синтетичне інтерпретування сталих жанрових моделей як віддзеркалення нового типу авторської свідомості і мислення, відповідного історико-культурним реаліям часу, що спричинило прояву жанрово-семантичного синтезу (кантата-поєма, кантата-симфонія, кантата-фреска); репрезентацію в кантатних творах різноманітної образності і тематики та засобів її утілення з використанням принципів конфліктної драматургії, контрасту зіставлення, наскрізного розвитку образності і типів вислову (епіки, лірики, героїки).

Розгляд кантатної творчості українських композиторів останньої третини ХХ – поч. ХХІ ст., здійснений автором дисертації у Підрозділі 2.3., уможливив продемонструвати широкий діапазон творчих можливостей, котрі «увиразнюються через складне сполучення різних типів мислення: фольклорного та професійного, принципів театралізації (з посиленням видовищності) та симфонізації» [Дис. – с. 120]. Жданов М.М. зазначає, що інноваційні мистецькі тенденції стимулюють модернізацію хорової музики в кантатній сфері творчості, що проявляється у першу чергу у практиці моделювання нових жанрових різновидів на ґрунті фольклорних (музичних і вербальних) і канонічних текстів та використанні в усій різноманітності сучасних композиторських технік у сполученні з традиційним формами музичного вислову та хорової поетики. Враховуючи мистецький досвід двох етапів, та осягаючи простір останньої третини ХХ – поч. ХХІ ст., автор дисертації умовно диференціювати кантати на три різновиди: неоскаральні, створені на канонічні тексти (В. Птушкін «Salve Regina», О. Щетинський «Різдво Іоанна Предтечі»); світські, написані на основі авторських поетичних взірців («Весна» М. Скорика, «Карпатська кантата» Л. Дичко, «Весняні пасторалі» В. Птушкіна, кантати Т. Кравцова на сл. В. Сосюри); неофольклористичні, створені на народнопісенні тексти («Червона калина», «Пори року» Л. Дичко, «Чотири дійства» А.Гайденка, «Дума про Довбуша» В. Бібіка та ін.).

Заслуговують на подальшу розробку вдало визначені у Розділі 2 інноваційні музично-мистецькі ознаки у кантатній творчості сучасних українських композиторів, зокрема: жанрово-стильового і мовного синтезу, практика моделювання нових жанрових різновидів на ґрунті фольклорних (музичних і вербальних) і канонічних текстів, використання в усій різноманітності сучасних композиторських технік у сполученні з традиційним формами музичного вислову та хорової поетики.

Найбільш цінним для мистецтвознавчих та хорознавчих студій є Третій розділ, у якому більшість з проаналізованих творів отримали в дисертації перше комунікативне «хрещення». Аналіз кантат «Різдвяна» та «Веснянки»

О.Польового спирається на власний виконавський досвід автора дисертації та зосереджує увагу на особливостях формотворення, музичної мови і виконавського мовлення. Адаптуючи системний аналіз дисертанту вдалося поєднати кілька декілька аспектів: теоретико-музикознавчий, хорознавчий і аналітично-виконавський.

Розділ 3 презентує авторські та виконавські інтерпретації жанру кантати в українській хоровій музиці останньої третини ХХ – ХХІ ст. на прикладі кантат «Чотири дійства» А. Гайденка (підрозділ 3.1.), «Різдвяна» та «Веснянки» О. Польового (підрозділ 3.2.), «Гамалія» М.Скорика (підрозділ 3.3.).

Аналізуючи кантату «Чотири дійства» А.Гайденка автор дисертації зосереджує увагу на виявленні трактування фольклорної образності у творі. Серед ключових характеристик опусу А.Гайденко М.М.Жданов виокремлює: опору на архаїчні тексти, прадавні фольклорні інтонації, народно-ладові поспівки, етнохарактерні вигуки, характерну для фольклорної стилістики метричну перемінність, язичницькі обряди і ритуали, атмосферу яких і манеру народного звучання відтворює композитор музичними засобами. Водночас, автор дисертації зауважує, що збагачення поезики кантати «Чотири дійства» нетрадиційними засобами хорового письма (з акцентом на поліфонічну, мішану, поліпластову та поліскладову фактуру), - розширюють уявлення про виразові можливості утілення хорових творів. Ускладнення хорової лексики та хорової фактури, її деталізація, функційне оновлення у структурі цілого, використання різноманітних міксувань гармонічних вертикалей і поліфонічної тканини в поліпластовій площині творів; розмежування хорових партій (*divisi*), часткова відмова від їх паритетності з акцентуацією діалогічності хорового висловлювання (як наслідку впливу принципів концертності), виокремлення нових типів їх варіантних співвідношень, - є провідними рисами хорового стилю композитора. Проведений аналіз композиторської інтерпретації фольклорної образності кантати «Чотири дійства» А.Гайденка уможливило зробити висновок, що даний опус є взірцем неофольклористичного моделювання жанру у контексті естетики «нової фольклорної хвилі».

Виконавська аналітика кантати «Чотири дійства» А. Гайденка засвідчує, що побудова виконавської версії твору та її подальше успішне концертне втілення залежить від урахування таких важливих позицій, як: акордова вертикаль (використання кварто-квінтових, кластерних вертикалей, поліакордики та політональності), різноманітні штрихи (*legato*, *non legato*, *marcato*, *staccato*), динамічне розмаїття (від *pp* до *ff*), метро-ритмічна мобільність, концертний принцип (між оркестор і хором, між групами і партіями хору), темброво-кolorистичні та темброво-сонорні варіювання, нові виконавсько-хорові та артикуляційні прийоми (алеаторика, сонористика, *sprechstimme*), сполучення у музичному тексті принципів інструменталізму, сольного, ансамблево-вокального та хорового типів мислення.

Аналізуючи кантату «Різдвяна» О.Польового автором дисертації доведено, що даний твір «демонструє «накладання» тенденцій інтерпретування Різдвяної тематики та водночас синтезування знаків музичної культури різних епох на різних рівнях» [Дис. – с. 148]. Також зазначено, що однією із сутнісних рис твору є відсутність авторських позначок щодо динаміки, що підтверджує думку М.М.Жданова щодо звернення композитора до традицій музичного мистецтва Середньовіччя та Ренесансу. Важливим спостереженням дисертанта є визначення концепції кантати «Різдвяна» як синтетичного образу культури в єдності її академічної та народної традицій та втілення єдності епох. Отже, на думку автора дисертації, даний твір синтезує ознаки народнопісенних витоків, традиції Середньовіччя, Ренесансу та Романтизму.

Відбудова та реалізація виконавської інтерпретації кантати «Різдвяна» О.Польового зумовлена вищеназваними характеристиками твору. М.М.Жданов зазначає, що ключовим у процесі роботи над даним твором є акцентуація на питаннях хорової виконавської поетики та диригентсько-хорових аспектах утілення образного змісту. Відсутність у партитурі твору чітких ремарок композитора щодо динамічної градації відкриває широку палітру виконавського прочитання. Тому автор дисертації наголошує на цінному висновку щодо виконавського прочитання кантати «Різдвяна» О. Польового: «хормейстер, орієнтуючись на власну художню інтуїцію, індивідуальне

розуміння виконавської концепції трактування образно-змістовного наповнення вербального тексту (як першооснови музичної концепції), розуміння характеру його інтонаційного втілення та специфіку його фактурно-хорового викладу, самостійно вибудовує динамічну драматургію авторського твору» [Дис. – с. 156].

Підрозділ 3.3. охоплює коло питань щодо виявлення особливостей інтерпретації інтонаційної символіки в кантаті «Веснянка» О.Польового. У процесі аналізу дисертант виявляє ключову складову інтонаційної драматургії твору, - семантику «гімнічного ходу» (чиста кварта у висхідному русі). Вищезазначений «гімнічний хід» має поліфункціональне значення у контексті кантати «Веснянка», надаючи йому семантику викликання весни, ніжної тендітності, тембральної легкості, властивої пробудженню весняної природи. Водночас, «гімнічний хід», за визнанням композитора, набуває значення об'єднання не тільки частин циклу, але й українського народу. Аналіз інтонаційної драматургії хорової кантати О. Польового, дає можливість автору дисертації зробити висновок, що «поруч із урочистим привітанням весни, квартовий хід символізує й трагедію українського народу, її подолання й передчуття відродження, весни, тепла, сонця, що перемагає страждання і смерть. В інтонаційній концепції кантати втілено християнську ідею «смертю смерть поправ», в розгорненні якої значну роль відіграє саме «гімнічний хід» [Дис. – с. 157-158]. Отже, для даного твору важливою ознакою хорової драматургії стає взаємодія циклічної та наскрізної структур, що сприяє встановленню рис хорового симфонізму. Ознаками наскрізної драматургії постають уведення звукового дзвонового образу весни упродовж трьох перших частин та поліваріантне застосування «гімнічного ходу».

При аналізі кантати «Веснянка» у диригентсько-хоровому ракурсі, автором дисертації наведені наступні спостереження: «Довершеності виконавської концепції та забезпеченню цілісності сприйняття музичного образу, сприятиме хорова реалізація сповненої фонічних ефектів, звукообразності й асоціативності (із «шумом вітру»), завершальної

будови першої Веснянки (в партії альтів), що є репризою вступу й підставою утворення «аркової» композиційної побудови» [Дис. – с. 165].

Особливості виконавської інтерпретації поеми-кантати «Гамалія» М. Скорика (на матеріалі прочитання твору зведеним хором під орудою А. Савчука) представлені у Підрозділі 3.4. Автором дисертації зазначено, що даний твір «є одним із найскладніших синтетичних різновидів кантатного жанру, представлених в українській музичній культурі. Сформований на основі низки семантично значущих жанрів (партесного концерту, панегіричного канту, хорової поеми та низки західноєвропейських вокально-симфонічних форм), цей різновид знайшов яскраве втілення в авторській інтерпретації видатних українських композиторів (С. Людкевич, К. Стеценко, М. Скорик та ін.)» [Дис. – с. 172-173]. Поємність постає у даному опусі домінуючою жанровою якістю, становить сутність його загальної концепції. Сміслові наповнення структури твору забезпечується впливом низки музичних жанрів: думи, пісні, аріозо, монологу, музично-сценічних і симфонічних вірців та літературних моделей (поема). Проте визначальними жанровими моделями для даного твору залишаються поема та кантата.

Щодо виконавської інтерпретації твору М.М.Жданов відзначає «стилістичну відповідність манери звуковидобування та задіяних у творі жанрових моделей, виважену та продуману динамічну драматургію, темброву насиченість та звуковий баланс» [Дис. – с. 173].

Грунтовні висновки завершують розділи та виклад повного тексту дисертації.

Повнота викладення результатів дослідження в опублікованих працях

Основні результати та висновки дослідження одержані здобувачем самостійно. Усі дванадцять публікацій дисертанта є одноосібними. Кількість публікацій 4 наукові статті у фахових наукових виданнях, затверджених МОН України), їх обсяг та змістовна якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації відповідають встановленим вимогам. Публікації повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертації.

Спрямованість науково-практичних конференцій, на яких відбувалася апробація дисертації, зміст статей здобувача, в яких відображено основні положення і результати проведених досліджень, повною мірою розкривають порушену проблему сучасного хорового мистецтва України. Вважаємо, що дисертація пройшла належну апробацію і є самостійною науковою працею, яка має завершений характер.

Дискусійні положення/зауваження до дисертації

Позитивно оцінюючи здобутки дисертанта, вважаємо за необхідне висловити в дискусійному аспекті наступні побажання та запитання до представленої дисертаційної роботи.

Зауваження:

1. *Перше зауваження* стосується тлумачення ключової дефініції дослідження – «кантата». На сторінках тексту дисертації співіснують і фігурують як синоніми до дефініції «кантата» наступні визначення: «цикл», «хоровий цикл», «кантатний цикл», «кантатно-хоровий цикл». Автор у тексті дисертації неодноразово називає кантати А.Гайденка, О.Польового «циклом», «хоровим циклом», «кантатним циклом», «кантатно-хоровим циклом» (Див.: с. 30; 181 дисертант називає «циклом» кантату «Чотири дійства» А.Гайденка. Кантата О. Польового «Різдвяна» за визначенням дисертанта є «циклом» (с. 123; 133; 136; 140; 149; 153; 182), «хоровим циклом» (с. 148; 182), «кантатним циклом» (с. 151). «Веснянка» О.Польового – «кантатно-хоровим циклом» (с.157), «кантатним циклом» (с.158), хоровим циклом (с. 159; 174; 175), «циклом» (с. 174)). Стає незрозумілим аргументованість використання вищенаведених визначень. Більш доцільним убачається послугування єдиною дефініцією «кантата», що спрацювало б на ще більшу ясність і виразність тексту дисертації. Однак, можливо, вибір ряду вказаних понять є не випадковим і свідомо обраний здобувачем. У такому разі, прокоментуйте таке залучення і можливу диференціацію тлумачень.

2. *Друге зауваження* щодо вірного написання та використання слова «змішаний». У тексті дисертації зустрічаються такі дефініції як «змішаний тип викладу» (с. 90), «змішаний стиль» (с. 35), «змішаний жанр» (с. 35),

«змішаний розмір» (с. 162), які невірно відтворюють їх семантичний зміст. За лексико-графічними джерелами української мови змішаний - відносний прикметник, що називає тимчасову ознаку (напр.: «В серці нишком закипала злість, змішана з образою» (Леся Українка). У вищенаведених дефініціях йдеться мова про постійну ознаку, якість, що в українській мові відтворюється словом *мішаний* - такий, що складається з різних принципів, порід. Напр.: «Ми знов пішли лісом, але він уже був не такий густий і не чисто ялиновий, а *мішаний*» (І. Муратов). Тож правильно казати й писати «мішаний тип викладу», «мішаний стиль», «мішаний жанр», «мішаний розмір».

Третє зауваження. Потребує уточнення, - за яким алгоритмом здійснено виконавський аналіз творів, обраних за матеріал дослідження дисертації.

З метою уточнення окремих положень дисертації при знайомстві з текстом дослідження постали наступні **запитання**:

1 На сьогодні мовно-фонетичні засоби та вербально-текстова поліфонічна техніка набуває все більшого поширення в музичних композиціях, і, зокрема кантатах, сучасних українських авторів. У зв'язку з цим питання: *«Чи задіяні названі засоби і техніка у проаналізованих Вами кантатах? Назвіть засоби, які використовують хорові диригенти при роботі з хором над вербально-текстовою поліфонічною технікою у сучасній українській хоровій музиці?»*

2. *Якими можуть бути виконавські стратегії проаналізованих творів А.Гайдена та О.Польового?*

Висловлені зауваження та запитання мають рекомендаційний характер і мають на меті уточнення окремих викладених положень, і не применшують значущість цілісного ґрунтовного і оригінального дослідження Максима Миколайовича Жданова.

Завершуючи відгук, зазначу, що ретельно виконана робота, новаторський підхід до визначення її концепції, розкриття проблематики вповні заслуговують позитивної оцінки.

Загальний висновок щодо відповідності дисертаційного дослідження встановленим вимогам

Ознайомлення з дисертацією Максима Миколайовича Жданова «Інтерпретація жанру кантати в українській хоровій музиці останньої третини ХХ – ХХІ століть», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 02 Культура і мистецтво за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво і подана до захисту до разової ради Харківської державної академії культури, дає всі підстави дійти єдино можливого висновку: дисертантом розроблено оригінальну наукову концепцію, викладену в завершеному дослідженні, що відповідає чинним вимогам до робіт такого рангу за нормативними документами. Спираючись на вищезазначене, з урахуванням наукової новизни викладених у роботі положень, теоретичної та практичної значущості досягнутих у ній результатів, можна стверджувати, що дисертація М.М. Жданова є завершеним, самостійним, актуальним дослідженням і відповідає вимогам пп. 6, 7, 8, 11 «Порядку присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44. Враховуючи високий ступінь актуальності обраної теми дослідження, достатній рівень обґрунтованості викладених положень і висновків, аргументації наукової новизни, повноту викладу центральних ідей у наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації (4 статті, рекомендованих МОН України; 8 праць апробаційного характеру), а також той факт, що в роботі не виявлені порушення академічної доброчесності, слід зробити такий висновок: Максим Миколайович Жданов заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 02 – Культура та мистецтво, за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво.

Офіційний опонент:

доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри хорового
та оперно-симфонічного диригування
Харківського національного університету мистецтв

Ім'я І.П. Котляревського

підпис *Батовська*
ЗАСВІДЧУЮ
Нач. загального відділу ХНУМ

О.М. БАТОВСЬКА